

סימנים, מסורת וזיהוי התכלת שבתי א. הכהן רפפורט

הבעיה המרכזית הנידונת בקשר לזיהוי התכלת לקיום מצוות ציצית בשלמותה, נעוצה בהפסקה בת אלפי השנים בקיום מצווה זו. רוב מצוות התורה מתקיימות במסורת - לא רק של תורה שבעל פה העוסקת בהגדרות הלכתיות - אלא של קיום מעשי המגדיר את פרטי המצווה בשלמותם. ידיעתנו הברורה בפרטים אלה ניתנת לנו רק מכוח מסורת של קיום המצווה בפועל ללא הפסקה מימות משה רבינו עליו השלום. אם ננסה להתחיל לקיים מחדש מצווה שלא נהגה למעשה כמה דורות, לא נצא לעולם מכלל ספק, שמא איננו מקיימים אותה כהלכתה. לפי זה, אף אם נוכיח בהוכחות המתקבלות על הדעת כי מצאנו את החלזון שמדמו מפיקים את התכלת לציצית, הרי כיוון שאין לנו מסורת מרב לתלמיד על קיום המצווה בפועל לא נוכל לחדשה מדעתנו, ואולי נצטרך להמתין לביאת גואל צדק שיורנו דעת בעניין זה.

לצורך בדיקת גישה זו נבחן את מה שהורו הפוסקים בצורך במסורת בפסיקת ההלכה. מצאנו בהלכה עניינים קרובים שבאחד יש צורך במסורת, ובאחר אין, והם סימני עופות טהורים וחגבים טהורים, לעומת סימני בהמות ודגים טהורים. בחולין ס"ג ע"ב איתא: א"ר יצחק עוף טהור נאכל במסורת, נאמן הצייד לומר עוף זה טהור מסר לי רבי. א"ר יוחנן והוא שבקי בהן ובשמותיהן. בתורה לא נאמרו כלל סימנים לעופות טמאים וטהורים, אלא שמות מיני העופות הטמאים, מכלל שאר העופות שלא נמנו בין הטמאים, הם טהורים. מאחר שאין לנו בקיאים בשמות העופות הטמאים למיניהם, וודאי שלא ניתן לסמוך על שמות אלה, וחז"ל הם שנתנו לנו סימנים לעופות הטהורים.

וכך כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט"ז: מי שאינו מכירן (את העופות הטמאים) ואינו יודע שמותיהן בודק בסימנין אלו שנתנו חכמים. כל עוף שהוא דורס ואוכל בידוע שהוא מאלו המינין (הטמאים) וטמא. ושאינו דורס ואוכל אם יש בו אחד משלשה סימנין אלו (פוסקים אחרים חלקו על הרמב"ם על פי הסוגיא בחולין ס"ב ואמרו שצריך את כל שלושה הסימנים הנוספים להתיר עוף באכילה, וכך נפסק בשולחן ערוך יורה דעה סימן פ"ב סעיף א') הרי זה עוף טהור, ואלו הן: אצבע יתירה, או זפק והיא המוראה, או שיהיה קרקבנו נקלף ביד.

עם זאת איתא בגמרא חולין ס"ב ע"ב: אמר אביי תרנגולא דאגמא אסירא, תרנגולתא דאגמא שריא. וסימניך עמוני ולא עמונית. דרש מרימר תרנגולתא דאגמא אסירא, חזויה דדרסה ואכלה וכו'. ופירש רש"י: חזויה דדרסה ואכלה - ראוה חכמים שדורסת ואוכלת וכו', ומתוך שאין לנו בקיאים בהם נראה לי דעוף

הבא לפנינו יש לומר שמא ידרוס, דהא הך תרנגולתא דאגמא היו מחזיקין בטהורה ולאחר זמן ראוה שדורסת, ואין עוף נאכל לנו אלא במסורת, עוף שמסרו לנו אבותינו בטהור, ושלא מסרו לנו יש לחוש, ובמסורת יש לנו לסמוך כדאמר לקמן שעוף טהור נאכל במסורת.

וכך נפסק בראשונים, והובא בשולחן ערוך יו"ד סימן פ"ב סעיף א': ואף על פי שיש לו ג' סימנים אלו (אצבע יתירה, זפק וקרקבנו נקלף ביד) אין לאכלו לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס, אלא א"כ יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור.

בשו"ת הרא"ש כלל כ' סימן כ' עסק בטיבה של המסורת הנצרכת להתרת עוף באכילה: ומה נעשה למקומות שאוכלין אותו (עוף שכנראה הוא חסידה, המנויה בין העופות הטמאים בכתוב (ויקרא י"א/י"ט, ודברים י"ד/י"ח) הם יאמרו לך עוף טהור נאכל במסורת, ואנו מקובלין שהוא טהור. אבל טוב לחקור אחר קבלתם, שמא אדם אחד סמך על חכמתו ובדק בסימניו והכשירו, ואין לסמוך על זה, כי שמא דורס הוא. ועוד, כי יש תשע עשרה מיני עופות טמאים שיש לכל אחד ג' סימני טהרה, ושני מיני עופות טמאים שיש לכל אחד ב' סימני טהרה, הילכך אין לסמוך על עופות על בדיקת סימני טהרה. וכן מצינו בחכמי התלמוד שהיו אוכלין עוף והיו סבורין שהוא טהור, כי מצאו לו סימני טהרה, ואחר כך אסרוהו, וכל שכן בדורות הללו, שאינן לסמוך על בדיקת עופות. ודע, כי אני לא הייתי אוכל על פי המסורת שלהם, כי אני מחזיק את המסורת שלנו, וקבל אבותינו ז"ל חכמי אשכנז, שהיתה התורה ירושה להם מאבותיהם מימות החורבן. וכן קבלת אבותינו רבותינו בצרפת יותר מקבלת בני הארץ הזאת (ספרד) וכו' אבל בעוף המקובל מחכמי ישראל שהוא טמא, לא יאכלנו על פי מסורת אחרים הפחותים מהם.

גם לחגבים נתנו חכמים שלשה סימני טהרה, ועם זאת פסקו הראשונים, ונפסק בשולחן ערוך יו"ד סימן פ"ה סעיף א': ואע"פ שיש בו כל הסימנים הללו אינו מותר אלא אם כן שמו חגב, או שיש להם מסורת ששמו חגב. וכתב בשו"ת יבין ובוועז חלק א' סימן ס"ד, שעיקרה של המסורת הוא שנהגו לאכול את בעל החיים ההוא, אף שלא קראו לו בשם חגב.

לעומת זאת נחקר בשו"ת זכרון יהודה סימן ל"ב דין הדגים, האם גם הם צריכים מסורת לאכילתם כמו העופות והחגבים:

שאלה. ילמדני מרי מביאין לכאן דג ששמו לינסיראה, ונוהגין בו איסור ויש לו סנפיר ושמעתי כי ר' שאול ז"ל בדקו ומצא בו סנפיר וקשקשת והתירו ואעפ"כ נוהגין בו איסור. ואני בדקתיו ומצאתי לו קשקשת אע"פ שאינה נראית לכאורה לאחר שנתיבש. שוב שריתיו במים ואז נראית בטוב. הודיעני אם יראה לך להתירו כיון שיש בו סנפיר וקשקשת, כי למדתנו רבינו עוף טהור נאכל במסורת,

אבל דג אני סבור שאין צריך מסורת כיון שמפורש סימניו בתורה. הנני שולח דג אחד מהם ואתה בחסדך תצוה לבדקו והודיעני מה יראה לך בו ותצוה ליתן תשובה לזה הרגלי מיד ואין להאריך. ושלום כנפש עבדך צעיר תלמידך אשר הקטן בן אחיך ר' שלמה ז"ל.

תשובה. דבר פשוט הוא שהדג שימצא בו האדם קשקשת שהוא מותר ואין צריך לזה מסורת כמו הנהו עובדי דפ"ב דע"ז (ל"ט - מ'), והדג שרו אותו במים ובדקו אותו בסכין שלמה בני ואמו וקצת מן התלמידים ואמרו שמצאו לו קשקשת. ושלום כנפש דודך הכותב יהודה בן הרא"ש ז"ל.

הרי שדג אינו צריך מסורת "משום שמפורש סימניו בתורה", שלא כעופות. בשו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סימן כ"ה) כתב בשאלת הכשרתם של אתרוגים על פי סימנים שנתנו בהם רבותינו הראשונים: אודות האתרוגים, הנה כל הסימנים אינם סימנים דאורייתא, ואפילו מדרבנן אינם, אלא שהמציאו האחרונים לפי הגדלים במדינתם, ואין לנו שום סימן מובהק להבחין בין מורכב לכשר וכו'. והנה כל דבר שאין לו סימן דאורייתא נאכל במסורת, כמו שאמרו חכמינו ז"ל פרק אלו טריפות גבי עופות. ובחלק או"ח סי' ר"ז כתב: ומן הדין דינו של אתרוג כדין עוף טהור נאכל במסורת, על כן אותן (אתרוגים) הבאים מיעניווע שמסורת בידינו מאבות אבותינו ורבותינו חכמי הצרפתים אשר מעולם יושבי מדינות אשכנז שיוצאים ידי חובה באתרוגים הבאים מיענווע, הן הנה הכשרים ואין צורך לשום סימן. אבל הבאים מאיים אחרים אפילו יש להם אותן הסימנים, אין ראייה שאינם מורכבים.

בטעם החילוק שבין דברים שסימניהם מן התורה לבין אלה שסימניהם מדרבנן, צריך לומר שסימנים שמן התורה הם גורמי הדין, מה שאין כן סימנים דרבנן שהם תוצאה של התבוננות בדברים שהיה קים להו שעליהם דברה התורה, ומתוך התבוננות זו כללו את סימניהם.

לצורך הבנת חילוק זה נתבונן בדין אחר, כלאי זרעים והרכבת אילנות. הרמב"ם כתב בריש פרק ג' מהלכות כלאים: יש מינין בזרעין שיהיה המין האחד נפרד לצורות הרבה מפני שינוי מקומות והעבודה שעובדין הארץ עד שיראה כשני מינין, ואע"פ שאין דומין זה לזה הואיל והן מין אחד אינם כלאים זה בזה. ובהלכה ה': וכן אם יש שם זרעים ואילנות אחרות אע"פ שהן שני מינין בטבען הואיל ועלין של זה דומין לעלין של זה או פרי של זה דומה לפרי של זה דמיון גדול עד שיראו כשני גווינין ממין אחד לא חששו להם לכלאים זה עם זה שאין הולכין בכלאים אלא אחר מראית העין. ולכאורה אם אין מסורת להיתר הזריעה וההרכבה, יהיה אסור לזרוע יחד שום מיני זרעים, ולהרכיב שום מיני אילנות. שהרי אם נרצה לבחון את עלי הצמחים בבחינה מדוייקת לגמרי, נראה שאין שני עלים אפילו באותו הצמח שהם דומים זה לזה בדיוק, וקל וחומר לא בשני צמחים שונים, ובוודאי שלא בשני מינים של צמחים. ואם כן כיצד נוכל

לדעת מה מותר ומה אסור לפי מה שכתב הרמב"ם. ואף שביו"ד סי' רצ"ה סעיף ו' כתב הרמ"א: ומ"מ הואיל ואין רוב העולם מכירין רוב המינין טוב לזהר מכולן, נראה שזהו רק חומרא בעלמא, ולא הצריך לילך אחר המסורת דווקא מעיקר הדין.

והטעם בזה הוא שמה שהולכים אחר מראית העין בכלאים הוא עצם הגדרת כלאים מן התורה, ובכל ענייני התורה אנו הולכים אחר שיקול דעתנו, ואין אנו חוששים שמא שיקול דעתנו מוטעה לחלוטין מחמת איזו סיבה נסתרת שאינה נראית לעינינו. ולכן אנו רשאים לילך אחר שיקול דעתנו מה נחשב דמיון בעלים ובפרי, ובלבד שנכיר במיני הפירות השונים.

כיוצא בזה לענין סימני דגים. בשולחן ערוך יו"ד סימן פ"ג סעיף א' כתב הרמ"א: ודווקא שהם (הקשקשים) נקלפים ביד או בכלי, אבל אם אי אפשר לקלפן מעור הדג לא מקרי קשקשת. ומדוע לא נאמר שאנו צריכים מסורת גם בזה, כי מי יאמר לנו שהאפשרות לקלף קשקשי דג מסויים נחשבת קלה מספיק עד שנאמר שהוא דג כשר? ובפתחי תשובה שם סעיף א', הביא תשובת נודע ביהודה תניינא יו"ד סימן כ"ח שגם אפשרות לקלף את הקשקשים רק לאחר שרית הדג במי סבון למשך שלוש שעות, מכשירה את הדג, ונחלקו בזה הפוסקים. ולכאורה כיצד בכלל אפשר להניח דבר כזה מסברא? אלא שהיות ודין קשקשים בדג הוא הגדרת כשרות הדג מן התורה, ניתן לדמות מילתא למילתא ולפסוק על פי שיקול הדעת והסברא.

ורק כשאין בידינו כל הגדרה שמן התורה, ורק חכמים מסרו לנו תכונות משותפות לפרטים שהכירו על פי המסורת שבידם, כאן אין אנו רשאים ללכת אחר שיקול הדעת כלל. כגון אם קים לנו שעוף מסויים אינו דורס, מי אמר לנו שמה שנראה לנו שאינו דורס הוא אותה תכונה שראו חז"ל לנגד עיניהם כאשר כללו כלל זה בסימני עוף טהור. אולי עוף שאינו דורס פירושו שברור וידוע לחלוטין שאין בו שום עניין דריסה שבעולם, וזה הרי כמעט ואינו יכול להתברר לנו. לכן אין מקום לשיקול הדעת וצריך מסורת, כיוון שאין כאן הגדרה מהותית בעצם הדין, אלא תיאור שמסרו חז"ל למה שהכירו, והרי לא שייך להפעיל שיקול דעת לגבי תיאור, אלא צריך לדעת בבירור למה התכוון המתאר. מה שאין כן בהגדרה הלכתית שבתורה, שמעצם טבע התורה שבכתב ושבעל פה שייך לגביה שיקול הדעת.

לכן צריך לברר מה הם סימני התכלת שמן התורה, ולפי זה לבדוק האם אנו יכולים לוודא שהחילוון הנקרא ארגמן כהה קוצים הוא באמת מקור התכלת למצוות ציצית.

ברור לחלוטין שהגדרת התכלת הוא צבע בגוון מסויים המסוגל לצבוע צמר בצבע יציב. לעניין הגוון אין כל ספק מחמת המסורת הברורה שבידינו. בכמה

וכמה מקומות בש"ס (בבא מציעא ס"א ע"א, מנחות מ' ע"א ועוד) מעידים חכמים כי הצבע הנקרא "קלא אילן" הוא זיוף טוב לתכלת שאי אפשר לאדם להבחין בינו לבין התכלת, אלא רק לבורא עולם לבדו. במהות ה"קלא אילן" אין כל ספק, הערוך שכל דבריו הם דברי קבלת הר"ח שקיבל מן הגאונים, תרגם (בערך קלאאילן) "קלא אילן" לאינדיגו, או אינדקו. זהו מקור צבע מן הצומח הידוע לנו היום היטב ללא ספק. גם הגוון המופק ממנו ידוע ללא ספק, והוא נקבע על פי התכונות הכימיות של החומר הצובע.

אין ספק שבזמן חז"ל היתה לחכמים יכולת חדה להבחין בצבעים, באופן שרוב בני האדם בימינו אינם מסוגלים לתפוס כלל. איתא בנדה כ' ע"א: אמרימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי קמי אומנא (מקיז דם בקרן - רש"י), שקלי ליה קרנא קמייתא לאמימר, חזייה, אמר להו אדום דתנן כי האי. שקלי ליה אחריתי, אמר להו אשתני. אמר רב אשי כגון אנא דלא ידענא בין האי להאי - לא מבעי לי למחזי דמא. כלומר, אמרימר היה מסוגל להבחין בין מראה דם ההקזה הראשונה למראה דם ההקזה השנייה, ורב אשי שלא היה מסוגל להבחין ביניהם קיבל על עצמו שלא לראות יותר מראות דם נידה. אם גם אנשים כמותם לא יכלו להבחין בין תכלת לאינדיגו, הרי עלינו להניח שהצבעים הללו הם זהים לחלוטין. דבר זה יתכן רק אם החמרים הצובעים בתכלת ובאינדיגו הם זהים לגמרי. החומר הצובע כחול שבאינדיגו נקרא אינדיגוטין, ונוסחת המבנה שלו פוענחה כבר לפני עשרות שנים. מסתברשעל החומר הצובע שבדם החלזון שממנו מפיקים את התכלת להיות זהה לחומר זה, ורק כך אפשר להבין שלא היתה דרך חזותית להבחין ביניהם.

בעל תפארת ישראל בהקדמה לסדר מועד, פרק "בגדי קודש" מביא את הלקסיקון המקראי של חוקר המקרא הגרמני גיזניוס בעניין התכלת.

גיזניוס הולך בעקבותיו של ויליאם קול זואולוג אנגלי שפרסם מאמר בו הוא מספר שבשנת ת"ח זיהה את הפורפור הנודע בספרות היוונית והרומית עם הארגמן כהה הקוצים, לאחר מחקר שעשה בחלזונות שונים בחופי אנגליה. בתרגום השבעים מתורגם תכלת בכל מקום ליוונית כפורפור, והפורפור הרי זוהה בוודאות, וממילא זוהתה גם התכלת.

אלא שזו דא-עקא שהצבעים היחידים שידעו להפיק מחלזון הארגמן היו אדום וסגול. לכן הסיק גיזניוס שבאמת התכלת היא צבע סגול, בדומה למה שמקובל בעולם ביחס לפורפור היווני - רומי. בעל "תפארת ישראל" כותב שהדבר לא ייתכן, מאחר שמקובל אצלנו שהתכלת היא צבע כחול, ולא סגול. גם בעל ספרי התכלת, הגאון רבי גרשון העניך ליינער מראדזין זצ"ל, הלך בעקבות ה"תפארת ישראל" ודחה את זיהויה של התכלת כארגמן כהה הקוצים מסיבה זו.

בזמננו, נתגלה שאפשר, באמצעות חשיפה של הנוזל המצוי בגופו של החלזון ("דם החלזון") לאור השמש, להפוך את כל החומר הצובעני לאינדיגוטין שצבעו כחול בהיר כ"רקיע בטהרו של יום", נסתלקה התנגדות זו.

יתר על כן, בשבועות האחרונים התברר דבר מדהים - אין כלל צורך בחשיפת הנוזל לאור השמש. צבע הפורפור הסגול של חלזון הארגמן כהה הקוצים, הופך לכחול לאחר שחושפים אותו לאדים של מים רותחים במשך מספר דקות. דבר זה נתגלה בדרך מקרה כאשר אדם שביקש שיכינו לו דווקא חוטי ציצית בצבע סגול, ובאמת טוו לו חוטים מגיזת צמר סגולה, קיבל לידיו בגמר תהליך השזירה חוטים כחולים דווקא.

לאחר הטוייה מסיבים שוזרים שמונה חוטים זה בזה כדי לקבל חוט ציצית "כפול שמונה" כפי מנהגנו. לאחר השזירה נהוג היה מאז ומתמיד לאדות במים רותחים את החוט השזור כדי לקבע את השזירה שלא תתפרק. האידוי הפך את הצבע הסגול לכחול. הכימיה של התהליך עדיין אינה ברורה כל צרכה והיא נמצאת בתהליך בדיקה.

מאחר שנראה שמאז ומעולם נהגו לשזור חוטים טוויים יחד כדי ליצור את חוט הציצית, ושזירה זו צריכה להיות מקובעת על ידי אידוי, לכן - ללא כל עיבוד מיוחד - היה הצבע הסגול נהפך לכחול. כך, באמת, אין אפשרות אחרת לגוון של התכלת אלא כחול כמקובל אצלנו.

בבגדים, לעומת זאת, לא משתמשים בדרך כלל בחוטים שזורים, אלא בחוטים טוויים, ובכל מקרה אין צורך לאדות אותם כיוון שאין עליהם להתקיים כציצית הבגד בפני עצמם. לכן בבגדים באמת היה צבע הפורפור סגול.

כך שדברי התרגומים, קבלת חז"ל והסברא חוברים יחדיו לזיהוי ברור של התכלת כאינדיגוטין המופק מדמו של חלזון הארגמן כהה הקוצים.

ואם ישאל השואל אם כן מאי טעמא הקפידו דווקא על אינדיגוטין המצוי בדם החלזון, ומה רע באינדיגוטין הבא מצמח האינדיגו - הקלאאילן?

התוספתא במנחות פרק ט' איתא: תכלת אין כשרה אלא מן החלזון הביא שלא מן החלזון פסולה וכו' מנורה אין כשרה אלא מן העשת עשאה מן הגרוטאות פסולה. ההבדל בין העשת (גוש זהב שלא עשו ממנו כלים כלל) ובין הגרוטאות (שברי כלי זהב) אינו בחומר כלל. הזהב הוא אותו הזהב כאן וכאן. ובכל זאת כשרה המנורה רק כנעשתה מן העשת ולא מן הגרוטאות. כיוצא בזה אף ש"לא מן החלזון" הוא אותו חומר שמן החלזון, מכל מקום קבלו חז"ל ש"לא מן החלזון" פסולה. ואדרבא מהקשר העניין משמע שתכלת החלזון ותכלת "לא מן החלזון" הם באמת אותו החומר בדיוק.

הרמב"ם בהלכות ציצית כתב שהחלזון הוא דג, דהיינו בעל חיים ימי. האינדיגוטין נוצר בנוזל הגוף של חלזון הארגמן כהה הקוצים, לאחר שנוזל זה נחשף לאוויר ולאור, ופועלים עליו אנזימים הנמצאים גם הם בגופו של החלזון.

מאחר שהראינו שתכלת של תורה צריכה להיות חומר מבעל חיים ימי שהוא זהה לאינדיגו, הנה נראה שאין כל נפקא מינה מאיזה בעל חיים ימי דמוי חלזון באה התכלת. שכן תכלת שבתורה אינה בעל חיים, אלא חומר צבע. וכן נאמר בפרשת ויקהל (שמות ל"ה/כ"ג) "כל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים וערת אילם מאדמים וערת תחשים הביאו", הרי שהביאו את הצבע המוכן, כמו את השש והעזים, ולא את בעל החיים. ועיין בהקדמת ספר אגלי טל, מדוע לומדים מכל מקום מלאכות שבת ממלאכת צידת החלזון. ואם הגדרנו את החומר כאינדיגו הבא מחלזון ימי, הרי מה לנו אם הוא בא מחלזון ימי זה או אחר.

ואם נפשך לומר שלא כך הוא, אלא דווקא אינדיגו המופק מחלזון אחר הוא כשר לתכלת, ולא זה הבא מחלזון הארגמן כהה הקוצים, כיצד הזהירו חז"ל רק שלא להשתמש בקלאאילן, ולא הזהירו שלא להשתמש בארגמן כהה הקוצים שהיה ידוע בימיהם. הא ראייה שחלזון התכלת והארגמן כהה הקוצים חד הם.

ומה שצריך דווקא חומר הבא מחלזון ימי, ולא די באותו החומר ממש שבא מן הצומח, יש לומר שזו היתה קבלת חז"ל מסיני, כמתבאר מן ההשוואה לגזירת הכתוב במנורה שתבוא דווקא מן העשת כמו שהבאנו מן התוספתא במנחות.

הרי לנו ששני סימנים דאורייתא יש לנו בעניין התכלת, הגוון ומה שהיא באה מחלזון ימי, ולפי שיקול דעת פשוט - שמותר לנו להפעילו כפי שהראינו - ברור שהתכלת המופקת מחלזון הארגמן כהה הקוצים היא התכלת המזוהה על פי הסימנים דאורייתא הללו.

ויש גם סימנים דרבנן לחלזון, שהם בוודאי נובעים מתיאור מה שהיה מקובל לחז"ל שזהו החלזון. האמת צריכה להאמר שניתן לפרש בפירושים רבים את הסימנים במסכת מנחות מ"ד ע"א, וכבר עסקו בזה אדמו"ר הגאון מרדזין בעל ספר התכלת זצוק"ל, והגאון ר"י הרצוג זצוק"ל, וניתן לייחסם לחלזון הארגמן כהה הקוצים, אבל וודאי שההסתמכות על הסימנים דאורייתא היא ברורה יותר ונכונה יותר מן הדין.

מן הפסוק בפרשת ויקהל שהבאנו לעיל, ומהפסוק ביחזקאל כ"ז/ז' "תכלת וארגמן מאיי אלישה היה מכסך" הסיק אדמו"ר הגאון מרדזין שהתכלת לא היה "תחש" שנוצר במיוחד למצווה, אלא צבע מקובל וידוע. בחפירות ארכיאולוגיות נמצאו אלפי קונכיות של חלזון הארגמן כהה הקוצים במצבעות עתיקות. אמנם נכון מה שטען הגר"י הרצוג זצוק"ל שאין ראייה שאלה שמשו לצביעת התכלת

דווקא, אבל דבר זה מחזק את ההשערה שאין לנו לחפש דווקא חלזון אחר, כשחלזון זה נותן לנו צבע הזוהה לזה של קלא אילן כך שאי אפשר להבחין ביניהם לא בבדיקה חזותית, ולא בבדיקה אחרת.

לסיכום: זהות החומר הצובע שבחלזון הארגמן כהה הקוצים לזה שבצמח הידוע לנו במסורת ברורה כקלא אילן, מעידה שזהו חומר התכלת, על פי סימניו דאורייתא. ולכן אין לנו צורך עוד במסורת שתעיד שאמנם חלזון הארגמן כהה הקוצים הוא חלזון התכלת, ואם לגבי איסור כלאיים ודגים טמאים אנו סומכים על שיקול הדעת על פי סימנים דאורייתא, קל וחומר שצריך לסמוך על שיקול הדעת בקיום מצוות עשה יקרה זו, שכתב עליה הגאון בעל ישועות מלכו זצ"ל בתשובה סי' ב', שהתגלותה היא סימן ש"מתנוצץ הגאולה".